

SAFEGUARDING POLICY PACKAGE

TUMBUKA VERSION

WITH SUPPORT FROM

MAY 2020

Table of Contents

Dango Lachivikiliro cha Wana na Walala	1
Malango Yakagwiliro ka Ntchito.....	9
Ndondomeko Yakendeskero ka Malipoti na Madandaulo ya Kukhwaskana na Chivikiliro.....	14
Lipoti la Kufotokozera za Nkhaza.....	20

DANGO LACHIVIKILIRO CHA WANA NA WALALA

Ulato

Ulato wa dango ili ni kuvikilira wantru, chomene chomene wana na balala awo wali pa chofyo na awo wakupokera wowwiri, ku ulwani wuliwose uwo wungawafikira chifukwa chakugwira ntchito pamoza na wupu wa Malawi Scotland Partnership (MaSP). Ulwani uwu ungawasanga kufumira ku nkhalo/uchitiro wa wantru/masitafu yithu, panji ku wantru awo wakukoleranako na wupu wa MaSP kweniso kwizira mu mapulani na mukapangilo na katewetero ka milimo yithu na mapulogilamu.

Ndondomeko iyi ikuwoneska pakwelu kujipeleka kwa wupu wa MaSP na kumanyiska masitafu kweniso wantru awo wakukoleranako na wupu withu vya udindo wawo pa nkhani ya chivikiliro.

Ivyo Ndondomeko iyi ikuleka kukhwaskako:

- Nkhani za chivikiliro cha wantru awo wali kuvalo kwa wupu wa MaSP izo zindapangike na wupu withu panji na wantru awo tikukoleranako.

Kasi lizgo lakuti Chivikiliro likung'anamulachi?

Wupu wa charo chose chapasi wa United Nations (UN) wukuti lizgo lakuti chivikiliro wukung'anamura kuthaska umoyo wa wantru, ukhaliro wawo uweme, mafulu ghawo, kweniso kuwalimbikisa kuti wakhallenge kwambula ulwani, kunyozeka na kuyuyulika.

Kwa ise, lizgo la chivikiliro, likung'anamura kuthaska wantru, kusazirapo wana na walala awo wali pa chofyo, kufumira ku ulwani uwo wungiza chifukwa chakugwira ntchito na masitafu yithu panji milimo ya mapulogilamu yithu.

Ving'anamulo vakusazgilapo ivo vikukoleranako na lizgo la chivikiliro vapelekeka mukaundula wa mazgo na ving'amulo vake musi umu:

Mpimo wa Ntchito

Ndondomeko iyi ikukhuza:

- Wose walalawala wakwendeska wupu
- Masitafu wose awo wali wapika ntchito na wupu wa MaSP
- Wakujipeleka wose na awo wakusambira ntchito yakupelekeka na MaSP
- Wantru wakukoleranako na wupu withu awo wakugwira nase ntchito panji watiyendera ku wupu uwu, ngati awo tikuwapempha, kuwalemba kuti wativwire ntchito panji kupelekera katundu, wakujipeleka, walendo awo wakwendera mapulogilamu yithu, watolakhani, wantru wakutchuka kweniso na wandale
- Ma wupu wose awo ni ma membara ya wupu wa MaSP

Kupataula Dango

Wupu wa MaSP ngwakujipeleka pakuthaska wana na walala awo wali pa chofyo/mbakukomwa, kweniso kulutiska panthazi mafulu ya wana ayo yali kukhazikiskika mu malango ya charu chose cha Malawi (Konstishushoni Ya Malawi) kweniso mu mafulu ayo yakusangika mu kaundula wacharo chose chapasi wakuchemeka kuti United Nations Convention on the rights of the child (UNCRC). Wupu wa MaSP wukumanya udindo wake wakuwoneseska kuti mafulu aya yakulondezgeka. Wupu wa MaSP wukulekelera chara kuswa kwa mafululu kweniso wukulimbikira kuthaska vakukhumba va wantru, kuzirwa, na chivikiliro cha wana wose na walala awo mbakukomwa kwambura kuwona kuti kwali mbanalume panji mbanakazi, mbamtundu wuli, mbachipulikano wuli, mbakulumala panji yayi, olo kuti mbamtundu wuli.

Wupu wa MaSP wukupokelera na kulimbikiska uchitiro uweme wakuti ‘tileke kuchita ulwani’ kweniso wuli wakujipeleka chomenene pantchito yake kwa wathu awo wakukhuzika na ntchito zake. Wupu uwu wulije dango la kusekelera vakugwiriska nkongono za mabwana mwakwanangikika, kofya na kunyoza, panji na uchitiro wuliwose uwo nguheni pantchito.

Wupu wa MaSP wukujipeleka pakulimbikiska nkhani za chivikiliro mu ntchito zake zose kwizira mu Ntchindamila zitatu izo ni kuthaska/kuvikilira, kupanga lipoti/kunenera, kweniso kuzgolapo/kuchitapo kanthu.

Chivikiliro

Ntchito za MaSP

MasP izamuchita ivi:

- Kuwoneseska kuti masitafu wonse, wakujipeleka, na awo wakusambilira ntchito wakwenera kuwa na dango ili, nakumanya dango ili kweniso kumanya maudindo wawo awo ghali mu dango ili
- Kupanga mapulani ghake na kuteweta/kufiska milimo yakhe nakuwoneseska kuti wantru mbakuvikilrika ku ulwani wuliwose uwo wungiza chifukwa chakugwira ntchito na wupu wa MaSP. Ivi vikukhuzanaso na umo mauthenga/makani yakukhuzana na wantru mu mapologalamu yithu yakutolekera na kuthandazgika/yakupelekereka
- Kugwiriska ntchito ndondomeko zakukhora chomenene pa nkhani ya chivikiliro pakulemba wantru ntchito, pakugwira ntchito na wantru, kweniso pakutumizga masitafu na wantru awo tikukoleranako kuluta ku malo yakugwilira ntchito.
- Kuwoneseska kuti masitafu yithu yasambizgika za chivikiliro kukoleranako na ntchito/undindo wawo mu wupu uwu.
- Kulondolezga/kufufuza malipoti/nkhani yachofyo pachivikiliro mwaluwiro kweniso mwakulondezga dondomeko zose.

Maudindo yamasitafu

Kuthaska/kuvikilira wana

Masitafu kweniso wantru awo wakukoleranako na wupu wa MaSP wakwenera kuchita vinthu ivi chara:

- Kuchita vyauzaghali/kugonana na muntru uyo wandakwaniske vilimika (khumi na vinkhonde na vitatu) 18 cha.
- Kunyoza panji kuwagwiliska wana ntchito munthowa ya ulewi/kuwagona
- Kutimba, kuwayuyula, kuwanyoza kweniso kuleka kuwaziliswa/kuwachindika wana
- Kugwiriska ntchito wana na ulato wakuti musange ndalama kwizira mu nthowa za kuwagwiriska ntchito zikulu chomene kuluska misikhu/nthanga yawo kweniso/panji kuguliska na kusoweska wana

Kuvikilira Walala

Masitafu kweniso wantru awo wakukoleranako na wupu wa MaSP wakwenera kuchita vinthu ivi chara:

- Kunyoza kwizira mu Kugona panji kuchita va uzaghali na muntru mulala uyo wakusuzgika panji walipachofyo.
- Kuwika mumasusgo/pachofyo muntru mulala uyo wali nasuzgo/pachofyo kale kwizira mukutimba, kunanga maghanogħano pakumunyoza panji kumuyuyura

Kuvikilira ku nkhaza zakugonana Na nkhaza zinyakhe

Masitafu kweniso wantru awo wakukoleranako na wupu wa MaSP wakwenera kuchita vinthu ivi chara:

- Kusinthiskana ndalama, ntchito, katundu panji milimo yithu na uchitiro wa kugonana/ulewi. Ivi vikukhuzanaso na kusinthana kulikose kwa wovwiri withu uwo ngwakwenera kupeleka kwa awo wakupokera wovwiri kwa ise.
- Kuwa pachibwezi na awo wakupoka wovwiri kufumira kwa ise, chifukwa wakuleka kuyana na ise mu nkhongono panji mukasakatiro

Mwakusazgħirapo, masitafu ghithu kweniso wantru awo wakukoleranako na wupu wa MaSP mbakulamulika kuti:

- Watolepo lwande pakukhazikiska na kulutiska panthazi malo/ukhaliro uwo wukuleka kutimbanizga chivikiliro, nakulimbikiskaso/nakulutiskaso panthazi ntchito ya yakukhazikiska dango lachivikiliro.
- Kuphara kwa sitafu membara wakwenelera, sitafu membara wa wupu panji muntru uyo wakukoleranako na wupu uwu, pankhani yiliyose iyo njakukaikiska yakunaga malango ya chivikiliro

Kulimbikiska Kupeleka Malipoti

Wupu wa MaSP wuwoneseskenge kuti pali nthowa zakuvikilirika, zakwenelera kweniso zakufikilia kwa masitafu na makaya awo tikugwirako ntchito pakupeleka malipoti għa chivikiliro makora.

Sitafu membala uyo wangapeleka lipoti panji madandaulo munthowa yakuleka kumanyika kweni yakuzomelezgeka (pala wangapempha), wazamuvikilirika na dango lakuvikilira awo wakuwulura uchitiro wambura kuzomelezgeka pa ntchito ilo wupu wa MaSP wakhazikiska.

Wupu wa MaSP wuzamupokelera madandaulo yakufumira kuwalo kwa wupu uwu ngati awo yafuma ku wantru waka, ku mawupu awo tikugwira nawo ntchito kweniso ku mawupu yakukhazikika.

Kasi tingapeleka wuli nkhani ya chofyo cha chivikiliro?

Masitafu membara awo wali na madandaulo panji nkhani yakukhuzana na chivikiliro wakwenera kukaphara mwaluwiro kwa munthu uyo wakuonera vachivikiliro (Mphatso Sapangwa) panji kwa bwana wawo. Para sitafu membara ngwkumasuka yayi kukathura nkhani kwa awo wazunulika pachanya apo (mwakuyelezgera, para wakuwona kuti nkhani mabwana ghayitolenge ngati njakuzilwa yayi, olo para bwana nayo nkhani yikumukhuza), wangakaphala/wangakanena kwa sitafu membara wakwenerera. Mwakuyelezgera, nkhani yingakapelekeka bwana mulala panji kwa membara wagulu ilo likulemba wantru ntchito.

Para vyatondeka, wangalembanso kalata panyake kwimba foni kwa mulala wa wupu la MaSP pa adilesi iyi:

The Chief Executive Officer

Malawi Scotland Partnership (MaSP)

Area 14, Scripture Union House

P.O Box 1589

Lilongwe

Email: info@malawiscotlandpartnership.org

Phone: 0888725600/0999566648

Zgoro

Wupu wa MaSP wuzamufufuza malipoti yachivikiliro kweniso madandaulo wonse mwakugwiriska ntchito malango na dondomeko, kweniso na maudindo/mazaza ayo ngakukhazikika na malaongo (wonani ndondokemo za kunenera na kuzgorapo pa nkhani za chivikiliro kufuma mu malango agho ghakukhuza nkhani izo)

Wupu wa MaSP wuzamupeleka chilango chakwenerera kwa sitafu membara uyo wazamusangika kuti waswa dango

Wupu wa MaSP wuzamupeleka wovwiri kwa bantru awo bapona ku ulwani uwo wapangiska ni sitafu membara panji munthu wakukoleranako na wupu uwu, kwambula kuwona kuti kwali ofesi yapelekapo zgoro (ngati kupanga kafukufuku pa ofesi)

Mayanoyano yawowviri yazamundangilirika na bwana mulala.

Kusunga Chisisi

Ntchakuzirwa kusunga chisisi palipose pandondomeko yakuwunika nkhani za chivikiliro. Makani/mauthenga ayo ghakukhuzana na mulandu kweniso na umo mulandu wukwendeskekera vikwenera kumanyiskika kwa awo mbakwenelera kumanya pera, ndipo vikwenera kusunginga mwakuvikilirika nyengo zose.

Malango yanyakhe yakusazgilapo

Dango laukhaliro uweme pantchito

Dango lakukanizga kofyana na kunyozana

Dango lakuvikilira wantru awo wakuwulura uchitiro wambura kuzomelezgeka pa ntchito

Dango lakuvikilira Wana

Dango lakuvikilira wantru walala

Dango lakuvikilira wantru ku nkhaza za kuchichizgika kugonana na uchitiro unyakhe wambula kwenelela.

Dango lakuwunika madandaulo

Ndondomeko za kunenera na kuzgorapo pamilandu yachivikiliro

Ndondomeko zakuvikilira pa mulimo wakulemba wantru ntchito

Malango aya yazamunozgekaso paumaliro wakutolera mauthenga kweniso mwakukoleranako na wupu wa Malawi Scotland Partnership.

Malango yanyakhe ayo ngakuzirwa/ngakwenerera

Kawundula wa mazgo na ving'anamulo vakhe

Uyo wakupokera wovwiri

Muntru uyo wakupokera wovwiri wa katundu na chilichose kufumira ku mapulogilamu ya wupu wa MaSP

Manyani kuti kuleka kugwiriska makola nkhongono/mazaza yinu nkhwananga uko kungafikiraso ku wantru waka awo wakuvvirika na wupu, kweniso chikung'anamulaso kuwagwiriska ntchito wantru pakuwapasa mayanayano yakuti imwe muli namazaza yakulu chomene pa iwo.

Mwana

Mwakuyana na malango ya boma la Malawi, mwana ni munthu uyo wandakwaniske vilimika khumi na vinkhonde na vitatu (18

Ulwani

Kupwetekeka mumayanoyano, muthupi na chilichose icho chaphwanya na kuswa maufulu yamunthu

Ulwani wamumayanoyano

Kunanga mayanoyano ya munthu chikung'anamula kuti kumuyuyula munthu na kumukhizga nga kumutuka, kumususka pafupipafupi, kumuchepeska/kumudelera, kumuchitiska soni pafupipafupi, kweniso kumujalila panji kumuwika/kumukhazika payekha/kwayekha

Chivikiliro ku nkhaza zakugonana na uchitiro unyakhe wambula kwenelera

Mazgo aya nga ndi umo ma wupu ayo yakupelekera wovwiri ku wantru wakusuzgika na yakulimbikiska ukhaliro uweme wa wantru kweniso na chitukuko muvigawa yakung'anamura kuthaska wantru ku uchitiro uheni wakugona na kunyoza wantru awo wali pa chofyo na wantru nge masitafu membara kweniso na wantru wanyakhe awo wakukoleranako na wupu wa MaSP.Mazgo aya yalikutoreka pa chimanyisko icho chikalembe na mlembi mulala wa wupu wacharo chose chapasi icho chikawa chakukhuzana na ndondomeko zapadera za kuthaskira wantru ku uchitiro uheni wakuwagwiriska wantru ntchito pakuwagona na kuwanyoza (ST/SGB/2003/13)

Kuvikilira

Mucharo cha United Kingdom (UK) kuvikilira kukung'anamura kuthaska umoyo wa wantru, ukhaliro wawo uweme na maufuluyawo, kweniso kuwawira kuti wakhallenge kwambura ulwani, kunyoze ka na kuyuyulika¹

Na umo ise tikugwilira ntchito, kuvikilira kukung'anamula kuthaska wantru, kusazgirapo wana na wantru walala awo wali pa chofyo, chakwiza chifukwa chakugwira ntchito na masitafu ya wupu uwu panji mapologalamu yakhe.

Ching'anamuro cha chivikiliro kwakulingana na awo wakutovwira na chuma ni ichi:

Chivikiliro chikung'anamula kutolapo nthowa zose zakwenerera pakuthaska ulwani/uheni kuti uleke kuchitika, chomenechomene kuleka kugwiriska ntchito wantru pakugona nawo, kuwanyoza, na kuwakhumudwisa/kuwakwiyiska/kuwadandauliska; kuthaska wantru makamaka/chomene/kwakuluska walala na wana awo wali pa chofyo, kufuma ku uheni wuliwose; kweniso nakuvwirapo mwakwenelera para suzgo/ulwani li(wu)ngachiktika

Ching'anamulo ichi chikukhozgera mwapadera mitu yakuthaska na kuzgorapo/kuvwirapo pa ulwani wakufumira kwa awo wangachita ntheura, kwa awo wachita panji awo wayezga kugwiriska nkhongono zawo mwambura kwenelera, panji pakugwiriska chigomezgo cha wantru pa iwo, panji

¹ NHS 'What is Safeguarding? Easy Read' 2011

kusuzgika kwa wantru, chomene naulato wakukwaniliska khumbiro lawo lakugonana na wantru awo wali pa chofyo.

Chivikiliro chikukhwafya mwakuyana waka palipose mumapologalamu yithu, muwabwezi withu pa nkhani zantchito, kweniso namasitafu yithu wuwo. Ichi chikukhumba kuchitapo Iwande pakusanga, kuthaska na kuvikilira ku ulwani wuliwose, ngati kuwagwiriska wantru ntchito naulato woti iwe upindule kwene iwo chara, na kuwanyoza, kweniso kuwa na ndondomeko zapachanya na zapakweru pakuzgora/kuvwira, kunenera kweniso kusambirapo para chofyo chingachitika.

Ndondomeka izo zikwenera kutemwera mumntru uyo wapona nakuthaskaso muntru uyo wakuganilizika kuti wananga mpaka apo iye wasimikizika kuti ngwakunanga/nim'budi nadi..

Chivikiliro chikuwika wantru awo wakupokera wovwiri kwa ise na wose awo mbakukhuzika/wali pachofyo panthazi pa vyose ivo ise tikuchita.

Kunyoza wantru munthowa yakugonana nawo.

Lizgo lakuti ‘kunyoza wantru munthowa yakugonanana nawo’ likung’anamura kuti kugonana na muntru mwakupulikana nayo panji kumuwofya kuti umugonenge, mwakugwiriska ntchito nkhangono/kofya, panji pakugwiriska ntchito mphambano/kulekana mu maundido, chuma panji mazaza pakati pawantu.

Kugwiriska wantru ntchito naulato woti iwe upindule kwene iwo yayi pakubagona

Magzo aya yakung’anamula kugwiriska mwauheni panji kuyezga kugwiriska ntchito mwambula kuondezga malango, chifukwa cha kukomwa/kusowerwa kwa wantru, kulekana mu nkhangono, kweniso chigomezgo, naulato wakuti upindule pa nkhani zakugonana, kweniso na ndalama, udindo, panji pa ndale kwizira mukugwiriska ntchito muntru munyakhe pakugona nayo.

Mutu uwu wukukhuzaso uchitiro wakusoweska na kuguliska wantru kweniso na ukapolo wa nyengo zino.

Wakupona

Uyu ni muntru uyo wanyozeka panji wagwiriskika ntchito na wantru/muntru muheni uyo wakuleka kulondezga malango. Lizgo lakuti wakupona likutemweka kuluska lakuti wakukomwa/wakunyoze/ chifukwa likung’anamula kuti muntru uyo wapona wali na nkhangono, wakukhomezga, kweniso wali na vinthu ivo vikumupangiska kuti wapone. Nangauli, mazaza ghalii namweneko kusankha umo iye wangakhumbira kuti wachemekerenge.

Mulala uyo wali pa chofyo

Nyengo zinyakhe wakuchemekaso kuti mulala wakukomwa. Uyu ni muntru uyo wakukhumba wovwiri panji wakhumbenge wowviri chifukwa cha ulumali wa mu wongo na wunyakhe wuliwose, musinkhu/ulala panji ulwari; uyo wakukwaniska yayi kujipwelerera yekha, panji wakutondeka kujithaska/kujivilira yekha kuulwani panji ku banthhu awo bangananya kumugwiriska ntchito mwa nthowa yiheni.

MALANGO YAKAGWILIRO KA NTCHITO

Pakwamba

Pakusunglilira Fundo zakovwila kwendela pamoza na ubale pakati pa chalo cha Malawi na Scotland,nakovwilapo kulimbikiska kutolapo luwande pakususkana navichitilo vikweni kweniso kovwilapo kupeleka upangili ku ma wupu yakuyima payekha muno mu Malawi,Malawi Scotland Partnership yiwoñeseskenge kuti pa uchitilo uwemi pakatii pa wose awo wakugwila ntchito nawose awo wakovwilapo. Mwakovwilapo kupulikiska,kendeskelo kandondomeko iyi kalongosola vyose ivyo walalawalala wa ku MaSP,wakugwila ntchito ku wupu uwu,na wose awo wakovwilapo,na awo wakupeleka wovwili waho mwaganyu na wose awo ntchito za ku MaSP zikuwakhwaska wakwenela

Chakulinga na awo wakukhwaskika

Kendeskelo ka malango aya,kakukhwaska walalawalala wakwendesa MaSP,wose wakugwila ntchito ku MaSP mwanyengo yichoko ku wupu uwu na awo wakugwila ntchito ku MaSP mwanyengo yitali.Malamulo yakagwiliro ka ntchito agha yakukhwaskaso wose awo wakovwilapo pa ntchito za wupu wa MaSP,Ma membala yose na wose awo wakovwila kupgwila ntchito kweniso kupelekela katundu.

Chakulinga cha ndondomeko yakapangilo ka vinthu iyi yakhazikiskika kulongola pakwelu umo wakugwila ntchito ku wupu wa Malawi Scotland Partnershipyakhazikiskika wakwenela kugwililanga ntchito zaho.Ndondomeko iyi njakukhazikika.Kuphyanya ndondomeko iyi nkhunangila malamulo ya ntchito ndipo munthu wangamanya kulekeskeka ntchito.

MaSP ni wupu wawene Malawi nakweneskeka na wa Malawi,Ni wupu wukulu wakuyima pawekha ndipo ndondomeko yakagwiliro ka ntchito iyi yapangika pakutolera wupu wukulu wa UN pachalo chose chapasi.Wose wakugwila ntchito ku wupu wa Malawi Scotland Partnership wakwenela kulondezga malamulo pakugwila ntchito zaho, kupatula kwekha uko malamulo yakagwiliro ka ntchito aya ngakukhazikika nakulondezgeka.

Ntchindamila Za MaSP

Ngati wupu wakuyimila ma wupu yanyakhe, MaSP ikuyezeska kulondezga Ntchindamila izi: kunozga na kugwililira ntchito lumoza,tose kwendela lumoza,kuleka kupwetekana, mwakwenelera, Mwantchindi,Mwakugomezgana na kupulikiskanakuwikapo lwande lenecho,kupangila vinthu lumoza, kupanga vinthu pakwelu naunenesko,kovwilana nakupanga vinthu vakowila mpaka kalekale

Vyakwenela kulondezga mu Malango aya.

Ngati wakuwonela ntchito za MaSP,Wakulembeka ntchito,wakugwila ntchito mwakujipeleka,wakusambila ntchito,wakovwilapo kweniso mlendo nizamuwoneseska kuti:

Kuwika panthazi ntchindi na ulemu wose wa MaSP pakuwoneseska kuti kagwiliro kantchito na nkhalo yane vikulondezgana na ivo MaSP ikugomezga

- Munthu waliyose wazamuvwiwa kwambula sankho na ulemu na ntchindi zose
- Nizamuwoneseska kuti nkhulondezga malamulo yose ya malo ayo nili,napala nili paulendo wakuchalo chinyakhe mmalo mwa wupu wa Malawi Scotland Partnership.
- Nizamuwoneseska kuti kagwiliro ntchito kane kaleke kuwika wupu wa MaSP mmalo mwambula kwenelera kweniso kaleke kupangiska ine kuwoneka kuti nkhutondeka ntchito yane.
- Nizamugwila ntchito yane kwambula kulowela nyengo ya ntchito,kweniso kuleka kusunga mankhwala yakukanizgika pamalo ya wupu wa MaSP nakumalo uko nagona panyengo yantchito.

Kusangika nkhuchita vyta nkhaza panyake nkhalo yakusuzga yayi

- Nizamuchita vakugonana na wana yayi (wana wakuti vyaka 18 vindakwane).Kuleka kumanya vyaka va mwana chizamuwa chivikiliro yayi.
- Nizamupeleka ndalama,ntchito,katundu kuti nichite vakugonana panyakhe kunyengelera kugonana kwali kunyoza naku delela panji nkhalo yakusuzga yayi pakuti vyose ivi nivakukanizgika.Ivi vikusazgilapo vyose ivo munthu angachita na wovwili uwo ngwa awo wakwenelela kupokela wovwulimu.
- Nizamupangako yayi kusanga chibwezi ku wantru awo wakupokela wovwiri chifukwa iwo na ine tikupambana.
- Nizamuchitako yayi kusinthana ndalama kuti ine vyane viniyindele na wana panyakhe walala wakusuzgika kusazgilapo kugwiliska ntchito wana or kusoweska wana
- Nizamutchaya mwana panyakhe mulala wakusuzgika waliyose yayi.
- Nizamusuzga panji kunyoza mwana panyakhe mulala waliyose wakusuzgika yayi.

Kuoneseska chiterezo,umoyo uwemi wa wose wakugwila ntchito ku MaSP na wose awo wakuvwilapo pa ntchito za wupu uwu(awo wakugwila ntchito mwakujipereka,awo tili nawo pa ubwezi mchitukuko na wose awo wakupelekera katundu na ntchito zinyakhe)

- Nizamulondezga vyose ivo wupu uwu wukukhumba pa umoyo uwemi na chiterezo pa malo yantchito
- Nizamulondezga malamulo na ndondomeko yose ya chiterezo ayo yakhazikiskika naku manyiska mabwana usange pali kusintha kulikose.
- Nizamulongola nkhalo yiwemi kupewa masuzgo yose ayo yangiza kunanga chiterezo na umoyo uwemi wa ine na wanyane wuwo kusazgilapo ma wupu yose na wantru muvigawa awo tikugwila nayo ntchito.

Kusamalira uthenga na katundu yose wakuvwira pakugwila ntchito na wovwili wose uwo nkhusanga chifukwa chakugwila ntchito ku MaSP

- Nizamuwoneneseska kusamalira katundu na wovwili wose uwo napokela kufuma ku MaSP kweniso kulongosola Ndalamna na katundu umo nagwiliskila ntchito.

Nizamugwiliska uthenga na katundu yose wakukhwaskana na makina ya computa wa MaSP mwakwenelera kuti nizakaleke kunjila navyo mu masuzgo chifukwa chakuleka kulondezga malango. Ivi vikukhwaska chilichose icho chikofya panyake kusuzga gulu lirilose pakutolera zachivikiliro, panyakhe chakulimbikiska uchitilo uheni.

- Nizamugwiliska ntchito makina ya computa ya MaSP kuti niwone panyakhe kufufuza panji kugawa or kusunga vinthu vabwekabweka na vakulawula kweniso vankhaza ku wana ya

Nizamugwila ntchito zane nakukhala umoyo wankhalo yiwiem kuperwa kukondera nakuphangila vinthu.

- Nizamulongosola Ndalamna izo nilinazo,banja lane,vinyakhe ivo ine nkuchita pambali pa ntchito iyo nkugwila kuti wupu wa MaSP uzamanye na chakulinga chakuti nizakaleke kukayikilika mkagwililo kantchito kwane.
- Nizamukondelanga yayi pakupeleka wovwiri,kwali nimwawi wa ntchito panyakhe katundu or kukwezga munthu pantchito,chilichose chizamuchitikanga pakwelu.
- Nizamwambanga dankha kupempha ku ma bwana yane pambele nindazomele kusankhika pa maudindo ayo ngakupambana na ntchito iyo nkugwila ngati vyva ndale
- Nizamupokela yayi Chawanangwa chili chose kwali ntchijala mlomo icho chingazakapelekeka kufuma ku boma,wanthu awo tikuwawwira,kwali nkhu awo wakutovwira na chuma,na awo wakupelekera katundu na ntchito zinyakhe chifukwa chakuti nkugwilantchito ku MaSP

Kusunga Chisisi

- Nizamuwoneneseska mwatchelu kusamalira na kusunga chilichose chakukhwaska na ofesi,kweniso kuleka kuwika pakwelu uthenga uliwose wakukhwaska wanyane,na vyose vakukhwaska ntchito ivo nivachisisi pekhapekha usange lamulo likunizomelezga

Wose wakugwila ntchito ku wupu wa MaSP mbakupika mazaza kumanyiska mulala wa wupu uwu chilichose icho chingapeleka chofyo,nkhaza panyakhe izo wakuwona,nakumanyapo panji wakuyembekezera kuchitika ivo vikususkana na malango yakagwiliro ka ntchito.Wakugwila ntchito ku MaSP awo wazamuchita mwantheulka mbakuteteza na ndondomeko iyo yilipo yakuteteza wanthalawa.

Wose wakugwiola ntchito awo wana dandaulo panji chofyo chakukhwaskana nakuphwanyika kwa malango ya ka gwiliro ka ntchito wakwenera kupeleka uthenga mwaluwiro kwa bwana mulala ku ofesi yayo.Usange wakuwona kuti ntchakwenelera yayi kumanyiska bwana wawo pa vifukwa vakuti panji wakuwona kuti palije icho chichitikenge panyakhe nkhan iyo ikukhwaska bwana

uyo,wakumpheka kupeleka Lipoti lawo kwa bwana mulala panyakhe yumoza wa awo wakulemba na kulekeska ntchito munthu.

Wose awo wapika ntchito yakupokeleranga ma Lipoti na madandaulo yaliyose wakupika nkhongono kuchitapo kanthu mwaluwiro kwakulingana na Ndondomeko zakagwiliro ka ntchito nakapelekelo ka madandaulo ayo wupu wa MaSP yalinayo.

Ndondomeko zakukozganako na iyi

Ndondomeko za kujivikila ku nkhaza zakupambanapambana

Ndondomeko zakuvikila wana ku nkhaza

Madandaulo na kapangilo kake

Pakuzomera ntchito iyi, nkhusimikizga kugwila ntchito zane mwakwenelela na kulondezga malamulo yose ayo yawikika pakagwiliro ntchito.

Zina:

Sayinani:

Zuwa:

**NDONDOMEKO YAKENDESKERO KA MALIPOTI NA
MADANDAULO YA KUKHWASKANA NA CHIVIKILIRO**

Chakulinga na awo wakukhuzika

Chakulinga cha buku ili ni kupeleka nthowa/ndondomeko zakwendeskera malipoti yakhuzana na kuswa malango ya yakuvikilira ya wupu wa Malawi Scotland Partnership (MaSP), apo kuswa kuvikilira ni:

- Kususkana na bathu awo bakugwira ntchito ku Masp kweniso bathu wose mu charu,
- Against staff or members of the public,
- Kunanga uko kwachitika na bathu awo bakugwira ntchito ku wupu wa MaSP, babwezi kweniso bathu agho tikukoleranako.
- Perpetrated by staff, partners or associated personnel².

Ndondomeko

1. Kupokela malipoti

1.1 Malipoti yangafika ku wupu uwu munthowa zakupambanapabana. Yangaperekka munthowa zakukhazikika ngati maso na maso, panji pakwizira mu kalata, imelo (uthenga wa pa computa), uthenga wa pa foni, panji uthenga wa magulu ghakuchedza gha mafoni nga gha WhatsApp olo facebook. Mauthenga panji malipoti ghanga pelekanso mu nthowa zambura kukhazikika nga mukundumbirana waka panji mu mphekesera. Pala munthu uyo wakugwira ntchito ku wupu uwu wangapulikapo kanthu kanyakhe pala bathu bakudumbirana panji wakuchezga aka iye wakughanaghana kuti kakukhuzana/kakupereka chofyo ku chivikiliro, wakwenera kupeleka lipoti ili kwa awo mbakwenera kupokera malipoti ku wupu wa Malawi Scotland Partnership.

1.2 Pala lipoti la chofyo pa chivikiliro laulurika panji laperekka kwa membara wa wupu uwu, uyo wakupokelera makani agha wakwenera kuchita ivi:

- Kutegherezga
- Walongole kukhuzika
- Wafumbe kuti: ninjani, pambuni, n khuni, nivichi, chifukwa uli yayi
- Kuwelezga ivyo munthu wayowoya/kuti upanikizge ivyo munthu wakukupalira
- Kuyowoya/kukaphara kwa bwana (sitafu membara) wakwenelera (wonani pasi)

1.3 Munthu uyo wakupokera malipoti wakwenera kulemba uthenga uwu, pakugwiliska fomu/panji pepala lakuchemeka kuti Incident Report Form:

- Zina la munthu wakupeleka uthenga/lipoti
- Mazina/Zina la uyo panji ya agho bakughanaghanilika kuti bapona ku chofyo chakukhuzana na chivikiliro

² Bathu bakukhuzika ni awo wapika ntchito na wupu uwu, wakujipereka, walendo wa pologalamu ngati watolankhani, wantru wakutchuka na wandale kweniso na awo wandazunulike pano.

- Zina/mazina ya awo wakuganizilika kuti mbakwananga
- Kwandula icho chachitika/chikachitika
- Zuwa,nyengo na malo awo chinthu chikachitikira

1.4 Munthu uyo wapokera lipoti ili wakwenera kutumizga uthenga uwu ku malo ayo yakhazikiskika kuwonela nkhanzi za chivikiliro (Safeguarding Focal Point).

1.5 Chifukwa cha kofya kwa lipoti la kukhuzana na chivikiliro, chisisi chikwenera kusungika pakupeleka lipoti ili kwa awo pera mbakwenelera kumanya kweniso kugawa uthenga uwo. Ivi vikukhwaskaso mabwana yakulu chomene awo wangakhwaskika/kumanyisika vy a nkhanzi yakofya chomene

1.6 Pala membara uyo wapeleka lipoti la madandaulo wangawona kuti wandawvlike mwakwemelera na wupu uwu, wali namazaza yakuluta na nkhanzi panthazi ku mabwana ghalala chomene, ku bodi (iyo yikuwonelera vy a kendeskeru ka wupu uwu), panji ku mawupu ghakuwalo. Membara uyu wazamuvikilirika kuviheni vilivose ivyo vingiza chifukwa cha kupeleka lipoti ili kuwalalawalala. Wonani Malango yakukhuzana na madandaulo kweniso na kuwulura vy a uchitiro uheni patchito.

2. Wunikani umo mungayendeskera/mungapelekera lipoti

2.1 Solani munthu uyo wangapeleka maghanonghano pa lipoti ili

2.2 YanaYanani pala ntchakwenelera kuluta na lipoti ili panthazi.

Kasi lipoti ili likukoleranako na kuswa dango la kuvikilira?

- Kasi pali ukaboni wakukwanira kuti lipoti ili lifufuzike?

2.3 Pala lipoti ilo lapelekeka likuleka kukhuzana na kuswa kwa malango yachivikiliro ya wupu wa MasP, kweni likupeleka chofyo pachivikiliro cha wanhu wanyakhe, lipoti ilo likwenera kuperekeka kuzira mu nthowa zakwenelera (mwakuyeleyzgera ku walongozgi wamwenemuno) para chingawa chakuleka kupereka suzgo lililose.

2.4 Pala palije ukaboni wakukwanira kuti nkhanzi yifufuzike, kweniso pala ntchamachitiko yayi kuti lipoti ili lingasimikizgika (mwakuyeleykezgera, pala munthu wakudandaula wandaside adilesi panji nambala foni yake), lipoti ilo likwenera kusungika panyakhe lingazakagha lakuzirwa panthazi, kweneiso tolani po chisambizgo chapadera icho tingaluta nacho panthazi.

2.5 Pala lipoti likulongora madandaulo yakukhuzana na bana awo wandafike vilimika (khumi na vinkhonde na vitatu) 18, penjani mayanoyano kwa awo mbakwenelra mwaluwi. NYengo yiliyose pala lipoti likufufuzika kweniso pala vyamanyikwa kuti nkhanzi yikuhuza mwana uyo wandafike vilimika 18, munthu uyo wakupanga chiganizo/ chigamulo wakwenera kumanyisika mwaluwi kweniso wakwenera kufumba zelu kuwamanyi panji ku nkhantha pambere wandalutilizge nakafukufuku wa lipoti.

2.6 Pala mwayanayana kuluta na lipoti panthazi, muwoneskeske kuti muli luso lwakwenelera kweniso vinthu vyose vyakwenelera kwendeska mlandu wakukhuzana na chivikiliro. **Pala mulije vyakwenelera mu wupu uwu, penjani wowviri mwaluwiyo, kuwalo kwa wupu wa MasP** pala ntchakwenelera.

2.7 Ngweluskani chivichi, wuli, kweniso na njani umo makani yagawikilanenge. Chisisi chikwenera kusungika nyengo zose, kweniso nkhanzi zikwenera kumanyiskika ku awo mbakwenelera kumanya pera mbwenu. Pimani nakumanya kuti nimakani nga ayo ngakwenera kumanyiska wantru wanyakhe kweniso ku wantru mba- wantru bakukhumba nkhanzi zakupambana.

2.8 Mungawa na malango yakupambana/yakulekana pakutolera umo nkhanzi yiliri mu lipoti. Mwachiyelezgero, nkhanzi yakunyozana yakukhuzana na kugonana pa ntchito yikukoleranako na dango lithu la kukanizga kuwofyana na kunyoza.

Pala dango palije lakukolerana na lipoti ilo lapelekekka, londezgani ndondomeko izi.

2.9 Fufuzani maudindo yinu pa nkhanzi yakumanyiska magulu yakwenelera pala mwapokera lipoti lakukhuzana na chivikiliro. Ivi vikukhuza vinthu ivi kweniso na vinyakhe ivi vingawapo:

- Mawupu ayo wakuvyilapo na chuma
- Mawupu ayo yakutifighilira/na awo wakuyimila wanyawo
- Malango na ndodondokeko za wenewawene

Vinyakhe mwa ivi vikhumbenge kumanyiskika pala mwapokera lipoti. Kweni vinyakhe vikhumbenge lipoti paumaliro wa mulandu, panji nkhanzi zapachanya chomene pachaka. Pala mukupeleka makani kumawupu awo yazunulika pachanya, mukwenera kughaganahanirapo chomenene masuzgo ayo yangiza chifukwa chakuleka kusunga chisisi.

3. Solani maudindo na ntchito/milimo pa nkhanzi yakwendeska milandu.

3.1 Pala vindachitike kale (wonani pachanya), Solani munthu uyo wakwenera kupanga chiganizo pa mlandu. Munthu wakupanga chiganizo ni bwana mulala, Uyo nkhanzi yikumukhuza yayi munthowa yiliyose.

3.2 Pala lipoti likuwoneska kuti pali kuphwanya kukulu kwa chivikiliro, mukwenera kukhala pa mphala ya mulandu. Mphala iyi yikwenera kupangika na bantru aba:

- Wakupanga chiganizo/chigamulo
- Munthu uyo wakapokera lipoti (Munthu uyo wakuwonela nkhanzi za chivikililo, panji bwana mulala)
- Bwana uyo wakulemba nakulekeska wantru ntchito
- Mulangizi pa vyachivikiliro pala wangawapo

Mphala yakuwunika mlandu yikwenera kughanaghana nthowa izo yitolenge, mwakusazirapo nkhanzi za chitetezo na wowviri wa munthu uyo wapona kweniso nawanyakhe wuwo (wonani pasi).

4. Perekani wowviri kwa munthu uyo wapona pala ntchakwenelera kuchita ntheura panyakhe pala wapempha.

4.1 Perekani wowviri kwa uyo chivikiliro chake chasweka. Manyani kuti wowviri wukwenera kupeleka nga ni ntchito yakupwelelera nangauli lipoti lindafufuzike dankha. Wowviri wungawa wa vinthu ngati ivi valembeka musi umu kweniso na vinyakhe ivo vingawapo:

- Wowviri wa kusambizgapo pa ivyo vachitikika/kupeleka uphungu
- Wowviri wa mankhwala
- Chitetezo panji chivikiliro (mwakuyelezgera, kuluta na munthu ku malo yanyakhe yakubisika yaweme)

4.2 Maghanoghamo panji kuti fundo zose za wowviri zikwenera kudangilrika na mulongozgi wa wupu uwu.

5. Wunikani chofyo chilichose ku wose wakukhuzika

5.1 Pamakanji ayo yakukhuzana na malipoti yakofya chomene, mukwenera kuwunika mwalubiro chofyo kuti musange suzgo la sono panji icho chingaba chofyo kwa banthu bakukhuzika na mulandu, kweniso mukwenera kusanga/kupanga mapulani/nthowa za kuchepeskeria masuzgo para ntchakwenelera kuchita ntheura.

5.2 Lutilizgani na kawuniwuni wa chofyo kweniso na ma pulani pafupipafupi apo mulandu wukwenda napo wamala nga ndi umo ntchakwenelera.

6. Yanayanani vakuchitaso vinyakhe

6.1 Wakupanga chiganizo wakwenera kughanaghana vinthu ivo wakwenera kuchita. Ivi vingawa vithu ngati ivo valembeka musi kweniso na ivo vingawapo:

- Kuleka kuchitap kanthu (mwachiyelezgero para palije ukaboni wakukwanira kuti nkhat yifufuzidwe, panji para lipoti likuyowoya za nkhanzi izo nizakuwalo kwa wupu uwu)
- Para kafukufuku wakukhumba ukaboni wakusazgirapo
- Para mulandu wukhumba kuti chilango kupeleke mwalubiro kwambura kukhumbikwa kwa ukaboni wakusazgirapo
- Para pakhumbikenge kuti mulandu wupelekeke ku balalabalala bakwenelera

6.2 Para lipoti likukhuza wathu awo wakukoleranako na wupu wa Malawi Scotland Partnership (ngati abo bali pa contarakiti, abo bakupempheka kuvvirapo na luso, zelu panji wowviri wuliwose kweniso awo bakupelekera katundu na vinthu vinyakhe), dondomeko yakupangira chigamulo/cheruzgo yibenge yakupambana the decision making process will be different. Nangauli Wantru wakukoleranako na wupu uwu mbakulembeka ntchito na ise yayi/chara, ise tili

na mlimo wakupwelera/kuvikilira waliyose ku ngozi uyo wakukhuzika na ma pologilamu yithu Tinganya yayi kulondezga ndondomeko ya chilango kuwalo kwa wupu withu. Nangauli, chiganizo chingapangika mwakuyelezgera, maghanghano wakumazga kontilakiti panji kuti kukolerana na awo bakupelekera katundu panji vinthu vinyakhe ku wupu withu pakutolera vinthu viheni ivo munthu wawo wachita.

6.3 Para kafukufuku wakumbikenge kweni wupu uwu wulije vakwenelera pa ofesi, penjaini vida vakupangira kawuniwuni.YanaYanani kuti mugwiliskenge bajeti/ndondomeko yachuma wuli pakawuniwuni winu.

7. Kwendeska kawuniwuni/kafukufuku para ntchakwenelera

7.1 Gwiriskani ntchito ndodndomeko za wupu uwu zakufufuzira kuswa kwa dango.Para ndondomeko zikukhuzapo chara kawuniwuni wa chivikiliro, mukwenera kugwiriska ndodndomeko zakuwaro zakufufuzira ma lipoti gha chivikiliro.

8. Pangani cheruzgo kufumira mukawuniwuni wa lipoti

8.1 wakupanga cherugzo wakupeleka chigamulo kufumira mu uthenga uwo wapelekeka mu kawunwuni wa lipoti. Chigamulo chakukhuzana na mutu wamakan chikwenera kupangika mwakulingana na malango na ndondomeka zakuleka kuchita makolara patchito.

8.2 Para uchitiro uheni panji wakunangika waghanaghanihika kuti wachikita, mulandu wukwenera kupelekeka kwa balalabalalala bakwenelera. Tileke kuchita ntheura pekhapekha para kuchita nthema kungapangiska kuti munthu wakukhuzika na mulandu wangaba pamasuzgo/pachofyo.Para vingaba nthema, uyo wakwenera kupanga chiganizo/maghanoghano pamoza na mabwana yanyakhe bakwenera kuwona umo bangalutira panthazi na mulandu.Chiganizo/maghanoghano ghakwenera kupanginga pakuwunikirapo vya chofyo na chivikiliro cha wantru wose, kuleka kuluwapo munthu uyo wapona kweniso chinthu/makani chakhuzika.

9. Kumalizga/Malizgani mulandu

9.1 Lembani nakusunga mayanoyano ghose ayo mwapanga kufumira ku kafukufuku wa mulandu makora kweniso mwachisisi.

9.2 Sungani mauthenga wose agho ghakukhuzana na mulandu mwachisisi/pamalo ghakubisika mwakulingana na dango la wupu uwu la ndondomeko la mabungwe ayo nga boma yayi kweniso na dango lakuvikilira mauthenga.

9.3 Jambulani na kusunga uthenga wakukhwaskana na nkhani iyi kwambula kuwikapo zina nakuuwika lumoza mu ndondomeko yakalembelo ka nkhani izi mu wupu uwu (mwachiyelezgero, mauthenga/malipoti ghakofya awo ghakwenera kupelekeka ku bodi, mauthenga/malipoti ghachivikiliro kwa mawupu awo ghakutivvirapo na chuma), kuti visambizgo vake tizamanye kuzakagwiliska ntchito pa milandu yamunthazi.

LIPOTI LA KUFOTOKOZERA ZA NKHAZA

Fomu iyi ikwenela kugwiliskika ntchito pakulemba madandaulo yakukhuza chivikiliro cha wana kweniso wakusuzgika. Usange kwachitika ngozi chonde kuchedwa yayi kuwamanyiska wa polisi panyakhe wantchito za vitukuko mchigawa chithu. Ma uthenga yose yakwenera kusungika mwachisisi ndipo tikwenela kuphalira munthu uyo wakugwila ntchito zakuwona chivikiliro ku nkhana zakupambanapambana mcati mzuwa lakugwilila ntchito panyakhe zuwa linyakhe usange vyachitika mwakulondezgana na zuwa la Sabata.

Fomu iyi ikwenela kumalizgika pa Nyengo yeneyiyo vachitikila panyakhe pala wamala waka kulongosola vyose ivo vyachitika, kweniso pamanyuma kuti wose awo ngozi iyi yawakhwaska wavwilika. Woneseskani kuti vyose vakuhhwaska fomu iyi mwalemba vyose mundondomeka yakhe.

1. Kumanya uyo wapokelera nakulemba fomu iyi.

Zina	
Udindo	
Telefoni	Email

2. Kumanya munthu uyo wakhwaskika na nkhan iyo yachitika

Zina	
Udindo	
Telefoni	Email

3. Kulongosola va nkhan iyo yachitika (Chonde longosolani vyose ivyo vyachitika pakugwiliska ntchito unenesko wekha)

Zuwa.....Nyengo.....Malo.....

.....

4. Kumanya Wakaboni or awo walipo kukhozgela

Zina	
Address	
Telefoni	Email
Zina	
Address	
Telefoni	Email

**5. Usange pali vinyakhe vakusazgilapo (Chonde lembani chilichose icho mkugomezga
kuti ntchakovwila panyakhe chankwenela pa nkhani iyi.**

Vyose ivi nalemba mu fomu iyi mbunenesko pela ndipo vafuma mumaganizo yane yayi.

Zina..... Sayinani.....
.....Zuwa.....

For further details please contact:
The Chief Executive Officer
Malawi Scotland Partnership
Area 14 plot number 14/008
Scripture Union House (Opposite CCBC)
P.O Box 1589
Lilongwe, Malawi

✉ info@malawiscotlandpartnership.org
🌐 www.malawiscotlandpartnership.org

fb Malawi Scotland Partnership
tw Malawi Scotland Partnership